

หน่วยราชการ
 วันที่ ๐๖/๑๕
 วันที่ 17 ม.ค. ๒๕๕๙
 เวลา 10.๑๕ น.

บันทึกข้อความ

สำนักงาน ศูนย์นวัตกรรมการเรียนรู้ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โทร.80242 โทรสาร 80242
 ที่ ศธ 0512.2.13/00929 วันที่ 13 ตุลาคม 2559
 เรื่อง ขอส่งรายงานโครงการวิจัยในชั้นเรียนฉบับสมบูรณ์

เรียน คณบดีคณะนิติศาสตร์

- สิ่งที่ส่งมาด้วย 1. รายชื่ออาจารย์ที่ได้รับทุนอุดหนุนโครงการวิจัยในชั้นเรียน คณะนิติศาสตร์
 2. รายงานโครงการวิจัยในชั้นเรียนฉบับสมบูรณ์ จำนวน 1 เล่ม

ตามที่มหาวิทยาลัยได้ส่งเสริมให้อาจารย์ทำงานวิจัยในชั้นเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงหรือพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทั้งนี้มหาวิทยาลัยได้ให้ทุนอุดหนุนการทำวิจัยมาตั้งแต่ภาคต้น ปีการศึกษา 2554 นั้น สำหรับคณะนิติศาสตร์มีอาจารย์ได้รับทุนอุดหนุนโครงการวิจัยในชั้นเรียน รวม 3 โครงการ จัดทำเสร็จเรียบร้อยแล้ว 2 โครงการ (เอกสาร 1)

บัดนี้ ผู้รับทุนอุดหนุนโครงการวิจัยได้จัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เสร็จเพิ่มอีก 1 โครงการ ได้แก่ โครงการวิจัย เรื่อง การส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนิสิตด้วยวิธีการให้ตั้งคำถามหลังบทเรียน โดย อาจารย์ ดร.สิริกัญญา ไชวโลกุล ศูนย์นวัตกรรมการเรียนรู้จึงขอส่งรายงานวิจัยให้แก่คณะเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบด้วย จักขอบคุณยิ่ง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แนบบุญ หุนเจริญ)
 ผู้ช่วยอธิการบดี

เรียน คณบดี (ผ่านรองคณบดีฝ่ายวิชาการ)

- เพื่อโปรดทราบ
- เห็นควรมอบฝ่ายวิชาการ / ส.ก.ร. ส่งรายงานฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป (KM)

๑๗ ม.ค. ๒๕๕๙

๑๗ ม.ค. ๒๕๕๙

๑๗ ม.ค. ๒๕๕๙

รองศาสตราจารย์มานิตย์ จุมปา
 รองคณบดี
 17 ต.ค. 2559

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงการวิจัยในชั้นเรียน

รายงานผลการวิจัยเรื่อง

การส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนิสิตด้วยวิธีการให้ตั้งคำถามหลังบทเรียน

โดย

อาจารย์ ดร.สิริกัญญา โขวิไลกุล

เดือนมกราคม 2559

คำนำ

ปัจจุบันบริบทการเรียนการสอนมีการเปลี่ยนแปลงไปจากในอดีตเป็นอย่างมาก ผู้สอนจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาการเรียนการสอนให้ทันต่อสถานการณ์ในปัจจุบัน อีกทั้งยังจะต้องมุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบัณฑิตที่มีความรู้โดยมีทั้งความรู้ลึกและรู้รอบอย่างมีคุณภาพ กระบวนการที่จะทำให้เกิดประสิทธิผลสูงสุดก็คือ การมุ่งเน้นการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยผ่านกระบวนการสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการคิดวิเคราะห์การวิจัยในชั้นเรียน (Classroom Action Research) เป็นกระบวนการหนึ่งที่ผู้สอนสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นการแก้ไขปัญหาในชั้นเรียนหรือพัฒนาการเรียนการสอน โดยนำปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในชั้นเรียนตั้งเป็นโจทย์วิจัย กำหนดตัวแปร นำเครื่องมือใหม่ๆ มาทดลองใช้เพื่อปรับเปลี่ยนแก้ไข พร้อมทั้งพัฒนาการเรียนการสอนให้บรรลุตามเป้าหมายได้

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้รับทุนอุดหนุนโครงการวิจัยในชั้นเรียนของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในภาคปลาย ปีการศึกษา 2557 เป็นโครงการวิจัยในชั้นเรียนในวิชากฎหมายธุรกิจระหว่างประเทศ ระดับปริญญาตรี คณะนิติศาสตร์ โดยผู้วิจัยได้นำการตั้งคำถามมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดทักษะการคิดวิเคราะห์ (Critical Thinking) เพื่อสามารถประยุกต์ใช้กฎหมายได้กับสถานการณ์จริง อันนำไปสู่การแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ยังเป็นการส่งเสริมทักษะการเรียนรู้โดยองค์รวมให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น อันเป็นการพัฒนาคุณลักษณะของนิสิตศาสตรบัณฑิตให้เป็นผู้ที่สามารถคิดวิเคราะห์ได้อย่างมีเหตุผลและปฏิบัติงานตามวิชาชีพอันเป็นคุณแก่สังคมต่อไป

อาจารย์ ดร.สิริกัญญา โฉมวิไลกุล
ผู้วิจัย

ชื่อโครงการวิจัย การส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนิสิตด้วยวิธีการให้ตั้งคำถามหลังบทเรียน
 ชื่อผู้วิจัย อาจารย์ ดร.สิริกัญญา โหมวิไลกุล
 เดือนและปีที่ทำวิจัยเสร็จ มกราคม 2559

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาพฤติกรรมการเรียนของนิสิตที่สอนโดยวิธีการให้ตั้งคำถามหลังบทเรียน (2) วิเคราะห์คำถามที่นิสิตตั้งหลังจบบทเรียนและ (3) วิเคราะห์ผลการใช้วิธีการให้นิสิตตั้งคำถามหลังบทเรียนที่ส่งผลต่อการเรียนการสอนของนิสิต

การวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพซึ่งดำเนินการในชั้นเรียนโดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนิสิตระดับปริญญาตรี ในวิชากฎหมายธุรกิจระหว่างประเทศ คณะนิติศาสตร์ จำนวนทั้งหมด 50 คน

เครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วย

1. แบบบันทึกการเรียนเพื่อประเมินความรู้ความเข้าใจในการเรียนรู้ จับประเด็นที่เป็นสาระสำคัญของรายวิชาผ่านกระบวนการฟังและบันทึก

2. กระดาษข้อคำถามเพื่อประเมินพัฒนาการด้านทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนตลอด 10 คาบการเรียน โดยประเมินจากคำถามที่ผู้เรียนตั้งหลังจากจบการบรรยายทุกคาบและวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เกณฑ์การวิเคราะห์คำถามและกำหนดเกณฑ์ในการให้คะแนนดังนี้ 1) เป็นคำถามที่เกี่ยวข้องกับบทเรียน 2) เป็นคำถามที่มีตรรกะ สมเหตุสมผล 3) เป็นคำถามที่นำไปสู่การอภิปรายในเรื่องที่เกี่ยวข้องต่อไป

ผลการวิจัยพบว่านิสิตมีการตั้งแบบข้อคำถามโดยมีการตั้งคำถามหลังบทเรียนทุกครั้งซึ่งเป็นที่บ่งบอกได้ว่านิสิตทุกคนได้มีการฝึกคิดตามกระบวนการคิดคือจากการจดบันทึกของนิสิตแสดงว่าตั้งใจฟังในชั้นเรียนและสามารถจับประเด็นสำคัญตามหัวข้อที่บรรยายในแต่ละครั้ง ได้คิดทบทวนในประเด็นที่ต้องค้นหาเพิ่มเติมเกี่ยวกับหัวข้อนั้นๆ และสุดท้ายสามารถตั้งคำถามที่เกี่ยวข้องได้ซึ่งเป็นกระบวนการส่งเสริมการคิดโดยใช้วิธีการ สุ จี ปุ ลิ แม้ไม่เห็นพัฒนาการที่นำไปสู่การคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ ได้ชัดเจนแต่อาจกล่าวได้ว่ากรณีที่นิสิตสามารถตั้งคำถามหลังบทเรียนแสดงว่านิสิตได้ผ่านทักษะกระบวนการคิดแล้ว จึงสรุปได้ว่าการตั้งคำถามหลังบทเรียนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้นิสิตเกิดกระบวนการคิดซึ่งสามารถฝึกฝนและพัฒนาให้เกิดทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบได้ต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยนี้คือควรจัดการเรียนการสอนให้นิสิตได้มีการฝึกฝนทักษะกระบวนการคิดในทุกวิชาซึ่งจะทำให้นิสิตมีความกระตือรือร้นในการเรียน มีทักษะการจับประเด็นเนื้อหา เพื่อคิดต่อเนื่องเชื่อมโยง สงสัยถามมากขึ้นและได้ฝึกทักษะ การฟัง การเขียน การคิดและการตั้งคำถามซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับนิสิตนักศึกษาโดยเฉพาะนิสิตนักศึกษาวิชาชีพกฎหมาย

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง การส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนิสิตด้วยวิธีการให้ตั้งคำถามหลังบทเรียนมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาพฤติกรรมการเรียนของนิสิตที่สอนโดยวิธีการให้ตั้งคำถามหลังบทเรียน (2) วิเคราะห์คำถามที่นิสิตตั้งหลังจบบทเรียนและ (3) วิเคราะห์ผลการใช้วิธีการให้นิสิตตั้งคำถามหลังบทเรียนที่ส่งผลต่อการเรียนการสอนของนิสิตมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการ โดยสรุปดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างสำหรับงานวิจัยนี้ประกอบด้วย นิสิตระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 4 คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ลงทะเบียนในรายวิชากฎหมายธุรกิจระหว่างประเทศ ภาคการศึกษาปลาย ปีการศึกษา 2557 จำนวน 50 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบบันทึกการเรียนเพื่อประเมินความรู้ความเข้าใจในการเรียนรู้ จับประเด็นที่เป็นสาระสำคัญของรายวิชาผ่านกระบวนการฟังและบันทึกภายใต้ 3 ข้อกำหนด คือ

1. สิ่งที่ได้เรียนจากเรื่องนี้
2. สิ่งที่จะต้องศึกษาเพิ่มเติมเพื่อให้เข้าใจเรื่องได้แจ่มชัดขึ้น
3. ประเด็นจากเรื่องนี้ที่สนใจจะค้นคว้าต่อไป

2. กระดาษข้อคำถามเพื่อประเมินพัฒนาการด้านทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนตลอด 10 คาบการเรียน โดยประเมินจากคำถามที่ผู้เรียนตั้งหลังจากจบการบรรยายทุกคาบ

ผู้วิจัยรวบรวมแบบบันทึกการเรียนและกระดาษข้อคำถามของผู้เรียนแต่ละคนในแต่ละคาบ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เกณฑ์การวิเคราะห์คำถามและกำหนดเกณฑ์ในการให้คะแนนดังนี้

1. เป็นคำถามที่เกี่ยวข้องกับบทเรียน(3 คะแนน)
2. เป็นคำถามที่มีตรรกะ สมเหตุสมผล(4 คะแนน)
3. เป็นคำถามที่นำไปสู่การอภิปรายในเรื่องที่เกี่ยวข้องต่อไป (3 คะแนน)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Analysis) โดยใช้สถิติแบบบรรยาย (Descriptive Statistic) ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และวิเคราะห์

ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้หลักการเกี่ยวกับการคิดวิเคราะห์ แนวคิดการตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นความคิด มาประเมินการตั้งคำถามและพิจารณาพัฒนาการทักษะการคิดวิเคราะห์

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็นขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 จัดทำเกณฑ์การตั้งคำถามและแบบบันทึกการเรียน

ขั้นตอนที่ 2 อาจารย์ผู้สอนตกลงกับนิสิตถึงประโยชน์ กระบวนการ วิธีการ ตั้งคำถามหลัง บทเรียนและกำหนดสัดส่วนของคะแนนในการตั้งคำถามและคะแนนรายวิชา

ขั้นตอนที่ 3 แจกกระดาษข้อคำถามที่ต่างกันในแต่ละคาบ โดยให้นิสิตตั้งคำถามและส่งกระดาษข้อคำถามหลังจบบทเรียน รวม 10 คาบ และทำแบบบันทึกการเรียน

ขั้นตอนที่ 4 ประมวลข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากการตั้งคำถาม

ขั้นตอนที่ 5 วิเคราะห์ผลจากการสอนด้วยวิธีการให้นิสิตตั้งคำถามหลังบทเรียนที่มีต่อการ คิดวิเคราะห์ของนิสิต โดยใช้ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

ขั้นตอนที่ 6 สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย และอภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบว่านิสิตได้ทำแบบบันทึกการเรียนพร้อมกับแบบข้อคำถามทุกครั้ง que เข้าเรียน สำหรับแบบบันทึกการเรียนที่นิสิตได้บันทึกครบทุกข้อตามที่กำหนดไว้ เมื่อพิจารณาจาก คำสั่งข้อที่ 2 และข้อที่ 3 จะเห็นได้ชัดว่าหลังจากที่ตั้งใจฟังและจด นิสิตได้มีโอกาสคิดและสำรวจ ตนเองว่าตนยังไม่เข้าใจในประเด็นใดและต้องไปศึกษาเรื่องใดเพิ่มเติม รวมถึงวิเคราะห์ต่อยอดถึง หัวข้ออื่นๆที่เกี่ยวข้องกันและควรทำการค้นคว้าในอนาคต แบบบันทึกการเรียนจึงแสดงให้เห็นว่า ตลอดบทเรียนนิสิตได้ผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์ นับตั้งแต่การฟัง จดบันทึก คิด คิดวิเคราะห์ แยกแยะและเชื่อมโยง

สำหรับแบบข้อคำถาม หลังจากรวบรวมสถิติการส่งแบบข้อคำถามและพิจารณาถึงลักษณะ ข้อคำถามของนิสิตตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด ผู้วิจัยพบว่าจำนวนนิสิตส่วนใหญ่ส่งแบบข้อคำถาม มากกว่า 8 ครั้งขึ้นไป มีเพียงจำนวนน้อยที่ส่งไม่ถึง 8 ครั้ง และแทบจะไม่ปรากฏว่ามีนิสิตไม่ส่งต่ำกว่า 5 ครั้ง ซึ่งจำนวนครั้งที่ส่งสะท้อนให้เห็นถึงจำนวนครั้งที่นิสิตเข้าเรียนในวิชานี้ ทั้งนี้ ไม่ปรากฏว่านิสิตส่งแบบข้อคำถาม โดยมิได้เขียนคำถามลงในกระดาษสี

จากผลการวิจัยนิสิตส่วนใหญ่ส่งแบบข้อคำถามพร้อมการตั้งคำถามมากเกินร้อยละ 50 เป็น เพราะผู้วิจัยได้กำหนดว่าจะให้คะแนนทุกครั้ง que ส่งอันเป็นส่วนหนึ่งของคะแนนเก็บในวิชานี้ ครั้งแรก

ของการตั้งข้อคำถามเป็นช่วงสัปดาห์ต้นๆของการเรียนทำให้นิสิตหลายคนยังอยู่ระหว่างการตัดสินใจเลือกเรียนวิชาและขาดเรียน จึงมีปริมาณแบบข้อคำถามน้อยกว่าครั้งอื่น อีกทั้งนิสิตอาจจะยังไม่สามารถตั้งคำถามได้ดีเพราะเป็นการปฏิบัติงานตามมอบหมายในครั้งแรกซึ่งยังไม่เคยฝึกมาก่อน สำหรับการสอนครั้งที่ 6 ที่มีจำนวนนิสิตส่งแบบข้อคำถามน้อยเช่นกัน อาจเป็นเพราะเป็นครั้งที่อาจารย์ท่านอื่นสอน นิสิตอาจจะเข้าใจว่าต้องส่งคำถามเฉพาะเมื่อผู้วิจัยสอนเท่านั้น

ทั้งนี้ คุณภาพคำถามของนิสิตมีความสอดคล้องกับหัวข้อที่บรรยายกล่าวคือหัวข้อบรรยายที่สลับซับซ้อนและยากที่จะเข้าใจ ส่งผลทำให้นิสิตไม่สามารถตั้งคำถามที่ดีมากได้ เนื่องจากนิสิตไม่สามารถเข้าใจเนื้อหา ประเด็นปัญหา ทำให้ตามบทเรียนไม่ทัน เมื่อไม่เข้าใจก็จะติดตามไม่ทันและไม่สามารถคิดข้อคำถามได้ดีในทางกลับกัน หัวข้อบรรยายที่เข้าใจง่าย ทำให้นิสิตสามารถเข้าใจและคิดวิเคราะห์ได้ไม่ยาก

นิสิตเกือบทั้งหมดสามารถตั้งคำถามตรงกับหลักเกณฑ์คุณภาพข้อที่ 1 และ 2 ที่กำหนดไว้คือ เป็นคำถามที่สอดคล้องกับบทเรียนและสมเหตุสมผล อย่างไรก็ตาม นิสิตส่วนใหญ่ไม่สามารถตั้งคำถามให้เข้ากับหลักเกณฑ์คุณภาพข้อที่ 3 ที่ว่าด้วยคำถามที่นำไปสู่การอภิปรายในเรื่องที่เกี่ยวข้องต่อไป ทำให้ไม่ได้รับคะแนนในส่วนนี้ อาจจะเป็นเพราะว่านิสิตไม่เข้าใจ หลักเกณฑ์ยากเกินไป และนิสิตยังไม่ได้รับการฝึกฝนเพียงพอที่จะมีทักษะในการตั้งคำถามลักษณะดังกล่าว

ผลการวิจัยพบว่า แม้ไม่เห็นพัฒนาการที่นำไปสู่การคิดวิเคราะห์ที่เป็นระบบ แต่นิสิตมีการส่งแบบข้อคำถาม โดยมีการตั้งคำถามหลังบทเรียนทุกครั้งซึ่งเป็นสิ่งที่บ่งบอกได้ว่านิสิตทุกคนได้มีการฝึกคิดตามแบบ ส-จ-ป-ล กล่าวคือนิสิตตั้งใจฟังในชั้นเรียน มีการจดบันทึก จับประเด็นสำคัญตามหัวข้อที่บรรยายในแต่ละครั้ง ได้คิดทบทวนในประเด็นที่ต้องค้นหาเพิ่มเติมเกี่ยวกับหัวข้อนั้นๆ และสุดท้ายสามารถตั้งคำถามที่เกี่ยวข้องได้ จากกระบวนดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่าการตั้งคำถามหลังบทเรียนก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้นิสิตเกิดกระบวนการคิดซึ่งสามารถฝึกฝนและพัฒนาให้เกิดทักษะคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบได้ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

กระบวนการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นจากการวิจัยนี้ เป็นผลจากการวิเคราะห์จำกัดกลุ่มนิสิตเฉพาะสาขา สภาพแวดล้อม และเวลา อย่างไรก็ตาม ชั้นเรียนอื่นๆ เรียนสามารถนำวิธีการตั้งคำถามหลังบทเรียนไปปรับใช้ประกอบการเรียนการสอนตามความเหมาะสมเพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน

เทคนิคการสอนที่วิจัยนี้นำเสนอ คือ แนวทาง ส จ ป ล อันเป็นแนวทางที่ครอบคลุมกระบวนการคิดวิเคราะห์ได้ครบถ้วนเหมาะสมกับสังคมไทยและได้มีการใช้มาทั้งทางโลกและทาง

ธรรม โดยตลอด รูปแบบการสอนตามแนวทางดังกล่าวจะเป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนฟัง พิจารณา คิด และตั้งคำถามอันนำมาสู่การอภิปรายหาคำตอบของคำถามและข้อสรุปเป็นองค์ความรู้

ผู้วิจัยเชื่อว่าหากนิสิตได้มีการฝึกฝนเช่นนี้ในทุกวิชาจะทำให้นิสิตมีความกระตือรือร้นในการเรียน มีทักษะการจับประเด็นเนื้อหา เพื่อคิดต่อเนื่องเชื่อมโยง สงสัยถามมากขึ้นและได้ฝึกทักษะการฟัง การเขียน การคิดและการตั้งคำถามซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับนิสิตนักศึกษา โดยเฉพาะนิสิตนักศึกษาวิชาชีพกฎหมาย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การคิดเชิงวิพากษ์. กรุงเทพฯ : ชัคเชส มีเดีย, 2544.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. การศึกษาขั้นพื้นฐาน: งานการศึกษา. [ออนไลน์]. 2548.
แหล่งที่มา : <http://library.visru.ac.th/Network 008.htm> [กันยายน 2558]
- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. เทคนิคการใช้คำถาม พัฒนาการคิด. นนทบุรี : สหมิตรพรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2553.
- บรรจง อมรชีวิน. การคิดอย่างมีวิจารณญาณ: หลักการพัฒนารูปแบบการคิดอย่างมีตรรกะ เหตุผล และดุลยพินิจ. กรุงเทพฯ : สถาบันการคิดอย่างมีวิจารณญาณ, 2556.
- สันสนีย์ ฉัตรคูปต์. ฝึกสมองให้คิดอย่างมีวิจารณญาณ Critical thinking. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2546.
- วนิช สุธารัตน์. ความคิดและความคิดสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น, 2547.
- สุวิทย์ มูลคำ. กลยุทธ์การสอนคิดอย่างมีวิจารณญาณ. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, 2547.
- อำพร ไตรภักดิ์ และคณะ. คู่มือการเรียนการสอน การคิดวิเคราะห์วิจารณ์. ขอนแก่น : คณะอนุกรรมการส่งเสริมการเรียนการสอนเน้นการพัฒนา ความคิดวิเคราะห์วิจารณ์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2543.

ภาษาต่างประเทศ

- Center for Critical Thinking, The role of questions in thinking, teaching, and learning. [Online]. 1996.
Available from: <http://www.criticalthinking.org/University/univlibrary/library.nclk>
- Linda Elder and Richard Paul. The miniature guide to art of: asking essential questions. Dill Beach, CA: Foundation for Critical Thinking, 2002.
- M. Neil Browne, Stuart M. Keeley. Asking the right questions: a guide to critical thinking. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1990.
- Richard Paul. Critical Thinking: tools for taking charge of your learning and your life. Boston: Pearson, 2011.
- Stephen D Brookfield. Teaching for critical thinking: tools and techniques to help students question their assumptions. San Francisco, CA: Jossey-Bass, 2012.
- Tracy Bowell and Gary Kemp. Critical Thinking: a concise guide. London: Routledge, 2015.